

Angelika Lenart¹

PIECZA ZASTĘPCZA DZIŚ

1. Wstęp 2. Piecza zastępcza nad dzieckiem. 3. Formy pieczy zastępczej. 4. Doświadczenia własne. 5. Troska o dziecko umieszczone w pieczy zastępczej. 6. Zakończenie

Abstrakt

Wszystkie decyzje dotyczące dzieci powinny brać pod uwagę ich dobro, bezpieczeństwo i prawidłowy rozwój, tak fizyczny, jak i emocjonalny. Państwo ma obowiązek pomocy dzieciom pozbawionym rodziny. Pomocowość państwa z założenia stanowi podstawę systemu pieczy zastępczej nad dzieckiem oraz wspieranie rodzin w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych względem niego. Organizacje rządowe, samorządowe i pozarządowe, budują szereg rozwiązań z zakresu pieczy zastępczej. Prawo dziecka do posiadania rodziny, jest podstawową kwestią troski o jego dobro.

Słowa kluczowe: dziecko, piecza zastępcza, prawo dziecka

1. Wstęp

„Dziecko ma prawo do opieki i wychowania w pieczy zastępczej, ale trzeba mocno podkreślić — w pierwszej kolejności ma prawo do wychowania w swojej naturalnej rodzinie. Tym samym prawo dziecka do opieki i wycho-

¹ Mgr pedagogiki, doktorantka w Katedrze Pedagogiki Ogólnej na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu im. Jana Pawła II w Lublinie; e-mail: angelikalenart@vp.pl; ORCID: 0000-0002-4106-1518.

wania w pieczy zastępczej ma charakter wtórny w relacji do prawa dziecka do wychowania w rodzinie naturalnej. Piecza zastępcza posiada pomocniczy (subsydiarny) charakter wobec naturalnej i pierwotnej pieczy rodziców biologicznych”². W kontekście tych słów, dziecko jest integralną częścią naturalnej rodziny. Wychowanie dziecka, jest istotnym zapewnieniem mu dobra, prawa, pomocy i wsparcia, tak ze strony rodziców, jak i opiekunów pieczy zastępczej oraz instytucji publicznych.

Wysoką rangę rodzinie, troskę o prawa i dobro dziecka stanowiło wprowadzenie w życie Ustawy o wsparciu rodziny i systemie pieczy zastępczej³. Systemowe zmiany objęły rodzinę i jej wsparcie w środowisku lokalnym. Piecza zastępcza została skierowana w kierunku pomocniczości względem rodziny i stanowi jedną z form pracy z dzieckiem, tymczasowo odizolowanym od rodziców, jednocześnie podejmuje pracę na rzecz jej reintegracji.

Naturalnym i najważniejszym środowiskiem opiekuńczo-wychowawczym, jest rodzina. Odpowiednia opieka, rozwój i wychowanie oraz zapewnienie bezpieczeństwa w pierwszej kolejności należy do rodziców. Opiekunowie nienależycie wypełniający obowiązki i zadania, z przyczyn zależnych bądź niezależnych od nich samych, stwarzają sytuacje zagrażające bezpieczeństwu dziecka. W takich sytuacjach państwo ma obowiązek zagwarantowania dziecku opieki.

2. Piecza zastępcza nad dzieckiem

Obecnie uwidacznia się wiele zagrożeń w życiu rodzinnym, powodujących negatywne skutki szczególnie dla dzieci. Rodzina, to przecież podstawowe i najważniejsze środowisko rozwoju, wychowania i socjalizacji dziecka. Prawidłowo funkcjonująca rodzina kształtuje człowieczeństwo małego człowieka, uczy go postaw i zachowań społecznych oraz obdarza go miłością i wsparciem, buduje zaufanie i poczucie bezpieczeństwa. Konieczność wychowywania się dziecka poza rodziną, stanowią sytuacje naturalne takie jak: utrata rodziców (wypadek komunikacyjny, zgon w wyniku choroby),

² A. Regulska, *Rodzina i piecza zastępcza nad dzieckiem w perspektywie zasady pomocniczości*, Warszawa 2018, s. 141.

³ *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, (Dz.U.2019.0.1111, 924, 1818).

tzw. sieroctwo biologiczne inaczej naturalne, powstałe na skutek śmierci rodziców, bądź sieroctwo społeczne, kiedy to dziecko pozbawione zostaje rodziny decyzją sądu ze względu na złą postawę rodzicielską. W sytuacjach sieroctwa biologicznego kwestia opieki nad dzieckiem nie wymaga działań instytucji państwowych, gdyż w większości przypadków przejmowana jest ona przez krewnych. W dzisiejszych czasach w instytucjonalnych formach pieczy zastępczej przebywają dzieci posiadające dwoje lub przynajmniej jedno z rodziców. Decyzją sądu dziecko zostaje umieszczone poza rodziną w sytuacjach dysfunkcyjności postaw rodzicielskich, rażącego zaniedbania opiekuńczo-wychowawczego, stwarzającego zagrożenie dla życia i zdrowia dziecka, kiedy to, rodzice zostają pozbawieni lub zostają im ograniczone prawa rodzicielskie i w których, to sąd orzeka o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej. Rodzice dobrowolnie mogą zrzec się praw rodzicielskich i przekazać dziecko do adopcji, w zgodzie z prawem np. zrzeczenie się do niego praw po porodzie, bądź oddanie go do opieczki.

W styczniu 2012 roku weszła w życie Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która wprowadziła szersze pojęcie do tych zagadnień⁴. Ukształtowała ona strefę działań państwa wobec rodziny z trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, które zagrażają umieszczeniu dzieci w pieczy zastępczej. Kompleksowe podejście do problemu zaniedbania dzieci, funkcjonowania rodziny oraz współpraca wielu instytucji państwowych i pozarządowych w szczególności na poziomie lokalnym przyczynia się do zmniejszenia skali tego zjawiska. Na podstawie przepisów, bierze się pod uwagę udzielenie pomocy rodzinom z trudnościami w funkcjonowaniu i wychowaniu dzieci. Ustawa ta reguluje zagadnienia dotyczące:

- wsparcia i profilaktyki środowiskowa dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych;
- cele i działania rodzinnej pieczy zastępczej;
- instytucjonalność pieczy zastępczej;
- usamodzielnianie pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej;
- procedur adopcyjnych;

⁴ Tamże.

- zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w administracji publicznej;
- zasady finansowania systemu opieki na dzieckiem i pieczy zastępczej⁵.

W akcie prawnym uwzględniono problematykę budowania mechanizmów pracy z rodziną dziecka w obszarze wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych zdefiniowano, jako zespół planowych działań mających na celu przywrócenie zdolności rodzinie do wypełniania tych funkcji. Natomiast, system pieczy zastępczej określono, jako zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w sytuacjach uniemożliwiających sprawowania opieki i wychowania przez rodziców⁶.

Na gminy nałożono obowiązek prowadzenia prac z rodziną w środowisku. Mającą na celu zapewnienie rodzinie taką pomoc, by w jej efekcie wyeliminować zagrożenie zabrania dziecka, bądź zapewniony został młodemu człowiekowi, z uwagi na jego dobro, szybki powrót do niej. Wzmacnia to rodziny zagrożone czasową utratą praw do wychowania dzieci⁷.

Najdalej idącą ingerencją państwa w życie rodziny, powodującą radykalną zmianę w sytuacji małoletniego, jest umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej. Przed podjęciem takiej decyzji powinna zostać szczegółowo przebadana sytuacja oraz wzięte pod uwagę dobro i interes dziecka.

Ustawa o wsparciu rodziny i systemie pieczy zastępczej, wprowadza kilka nowości do realizacji, których zobowiązane są samorządy. Pierwszą, istotną zmianą jest zatrudnienie w gminie osoby wspierającej rodziny z problemami opiekuńczo-wychowawczymi — asystenta rodziny. Zmiany w formach rodzinnej pieczy zastępczej (przekształcenie wielodzietnych rodzin zastępczych w zawodowe lub rodzinne domy dziecka, zmiana statusu rodziny niezawodowej na zawodową). Powołanie organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, odpowiedzialnego za rekrutację, szkolenia dla kandydatów na rodziców zastępczych, wspieranie, pomoc i kontrolę sytuacji dzieci w pieczy zastępczej. Organizator rodzinny, zatrudnia koordynatora rodzinnej

⁵ Tamże, art 1.

⁶ Tamże, art 2.

⁷ Tamże, art 8.

pieczy zastępczej, który sprawują opiekę i nadzór nad rodzinami zastępczymi, profilaktykę w przeciwdziałaniu umieszczenia w pieczy zastępczej. Wprowadzono standardy w liczbie i wieku dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej, 30-dniowy czas niesprawowania w niej opieki nad dzieckiem (dziecko umieszczone zostaje w rodzinie pomocowej). Większy zakres pomocy i wsparcia dla rodzin zastępczych oraz rejestr ich i kandydatów do pełnienia tej funkcji. Zwrócono uwagę na fakt przesunięcia rodzinnych domów dziecka z form instytucjonalnych do form rodzinnych⁸.

Ważna jest interdyscyplinarna kooperacja pomiędzy różnymi instytucjami, która stanowi warunek powodzenia działań na rzecz dziecka i rodziny w środowisku.

3. Formy pieczy zastępczej

Pieczna zastępcza uważana jest jako system, inaczej zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożliwości sprawowania opieki i wychowania przez rodziców⁹. Dziecko, które zostało pozbawione opieki rodzicielskiej lub straciło rodziców w sposób naturalny, bądź w wyniku zdarzeń losowych umieszcza się w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych, interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych. Pieczna zastępcza ustanawiana jest przez sąd lub organ podlegający kontroli sądu.

Umieszczenie dziecka w określonej formie pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu jako:

- forma ograniczenia władzy rodzicielskiej (art. 109 § 2 pkt 5);
- forma pomocy udzielonej rodzinie (art.100);
- konsekwencja niepodlegania przez dziecko władzy rodzicielskiej i ustanowienia opieki prawnej, na przykład w sytuacjach zawieszenia (art. 110) lub pozbawienia (art. 111) władzy rodzicielskiej¹⁰.

⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny..., dz. cyt.

⁹ D. Wosik-Kawała, *Dziecko wychowywane w rodzinie zastępczej*, „Wychowanie w Rodzinie”, 2015, t. XI, nr 1, s. 273.

¹⁰ *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, (Dz. U. 1964 Nr 9, poz. 59 z późn. zm.).

Od 2012 roku na podstawie Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej istnieją rodzinne formy pieczy zastępczej, które dzieli na rodzinne domy dziecka, działające na podobnych zasadach, jak rodziny zastępcze zawodowe. Przygotowane, są one jednak do sprawowania pieczy nad większą liczbą dzieci (maksymalnie ośmiorgiem). Panujące w nich warunki, są zbliżone do rodzinnych i stwarzają możliwość indywidualnego procesu opiekuńczo-wychowawczego oraz dostosowania działań do indywidualnych potrzeb dziecka. Zaspakajają niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, emocjonalne, społeczne oraz religijne.

Kolejną formą pieczy zastępczej, jest rodzina zastępcza. Wyróżniamy tu rodziny zastępcze spokrewnione, niezawodowe i zawodowe w których z kolei wyróżniamy pogotowie rodzinne, zawodowe specjalistyczne, zajmujące się dziećmi niepełnosprawnymi, małoletnimi matkami oraz nieletnimi (UPN). Rodzina zastępcza spokrewniona, to rodzina, którą tworzyć mogą wstępni lub rodzeństwo dziecka. Przez wstępnych rozumiemy osoby, od których dziecko pochodzi w linii prostej, a przez rodzeństwo, rodzeństwo naturalne, przysposobione i przyrodnie, ale już nie przybrane¹¹.

Rodzinę zastępczą zawodową lub niezawodową tworzą małżonkowie lub osoby niepozostające w związku małżeńskim, sprawujący nad dzieckiem pieczę zastępczą (niespokrewnieni z nim), osoby które odbyły specjalistyczne szkolenia i pobierają za swą pracę wynagrodzenie¹².

Pogotowie rodzinne tworzą przeszkolone rodziny, które w trybie interwencji gotowe, są by przyjąć dzieci do 10 roku życia. Ukierunkowane, są na opiekę okresową, trwającą do chwili wyjaśnienia sytuacji dziecka oraz jego powrotu do rodziny naturalnej, jednak nie dłużej niż 12 miesięcy, w wyjątkowych okolicznościach pobyt może zastać przedłużony o kolejne 3 miesiące.

Istnieją również instytucjonalne formy pieczy zastępczej, do których zaliczamy placówki opiekuńczo-wychowawcze, prowadzone przez powiat. Wśród nich wyróżniamy następujące typy: interwencyjne, socjalizacyjne, specjalizacyjno-terapeutyczne, rodzinne. Regulamin określa typ placówki opiekuńczo-wychowawczej. Placówki, te mają za zadanie zapewnić dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokoić jego niezbędne potrzeby.

¹¹ K. Tryniszewska, *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej — komentarz*, Warszawa 2012, s. 75.

¹² Tamże, s. 75.

Samorząd wojewódzki prowadzi regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne. Placówki powinny być tak zorganizowane, by zmniejszyć oddziaływanie wychowania instytucjonalnego, na rzecz oddziaływania indywidualnego. Dziecko winno posiadać stałego wychowawcę, odpowiedzialnego za zorganizowanie indywidualnego procesu wychowawczego¹³.

Najważniejszym i pierwszym etapem procedury kwalifikacyjnej na rodzinę zastępczą zawodową lub niezawodową jest ocena przez organizatora pieczy zastępczej czy kandydat spełnia warunki określone w art. 42 ust. i ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny. Dokonując uprzedniej analizy sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej. Kolejnym krokiem jest skierowanie przez organizatora pieczy zastępczej kandydatów na szkolenie dla rodzin zastępczych, którego jest organizatorem. Ocena kwalifikacji, jak i skierowanie na szkolenie powinno zostać sporządzone w formie pisemnej¹⁴. Rodziny zastępcze zawodowe mają obowiązek systematycznego podnoszenia swych kwalifikacji, obowiązek ten nie dotyczy rodzin spokrewnionych i niezawodowych¹⁵.

Łukę w obowiązującej ustawie o wspieraniu rodziny oraz niekonsekwencję ustawodawcy, uwidacznia nieokreślenie kwalifikacji osób prowadzących szkolenia.

Według Głównego Urzędu Statystycznego, dane z dnia 23.05.2019 r. na koniec 2018 r. w pieczy zastępczej przebywało 71,8 tys. dzieci pozbawionych całkowicie lub częściowo opieki rodziny naturalnej. W pieczy rodzinnej znajdowało się 55,5 tys. małoletnich, natomiast w pieczy instytucjonalnej 16,7 tys. W 2018 r. w ramach rodzinnej pieczy zastępczej funkcjonowało 36478 rodzin zastępczych oraz 613 rodzinnych domów dziecka, w tym rodzin spokrewnionych było 64,3%, rodzin niezawodowych 29,9%, a rodzin zawodowych 5,8%. Funkcję rodzin zastępczych pełniło 20413 małżeństw i 16678 osób samotnych. Najczęściej pełnienia funkcji rodziny zastępczej podejmowały się osoby w wieku 51–70 lat (to, aż 54,8% ogólnej liczby osób prowadzących rodziny zastępcze), kolejny przedział wiekowy to osoby pomiędzy 31–50 rokiem życia (31,2%). Rodzinne domy dziecka prowadziło

¹³ *Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej*, (Dz. U. Nr 292, poz. 1720).

¹⁴ *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny...*, op. cit., art. 43.

¹⁵ Tamże, art. 51.

539 małżeństw i 74 osoby samotne. Osoby pełniące funkcję rodzinnego domu dziecka to w większości (78,8%) grupa wiekowa 41–60 lat¹⁶.

W 2018 r. z rodzinnej formy opieki korzystało 55152 dzieci, w tym 50,7% stanowili chłopcy. Najlicniejszą grupę stanowiły dzieci w wieku 7–13 lat (19615 osób). Z pośród wszystkich małoletnich objętych opieką 6017 osób posiadało orzeczenie o niepełnosprawności, a 2906 było sierotami, po raz pierwszy w rodzinnej pieczy zastępczej umieszczono 8048 dzieci. Warto zaznaczyć, iż rodzinną pieczę zastępczą opuściło 5970 dzieci w wieku do 18 roku życia, najwięcej z nich 33,3% wróciło do rodziny naturalnej, do adopcji przekazano 1206 dzieci, natomiast 1403 trafiło do innej formy rodzinnej pieczy zastępczej. Z powodu przeniesienia do instytucjonalnej pieczy zastępczej, 1372 dzieci opuściło dotychczasowe rodziny. GUS podaje, iż w roku 2018, 4033 pełnoletnich wychowanków opuściło pieczę zastępczą, w tym 2220 założyło własne gospodarstwa domowe, 174 powróciło do rodziny naturalnej lub krewnych¹⁷.

4. Doświadczenia własne

W swojej pracy spotkałam się z kilkoma przypadkami dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej. Najczęstszym powodem był alkoholizm rodziców. Dzieci z tych rodzin nie miały zapewnionych podstawowych potrzeb, świadczenie wychowawcze było wydatkowane niezgodnie z przeznaczeniem, pomimo dokonywania rozliczenia miesięcznego przez asystenta rodziny. Rażące zaniedbania i ubóstwo panujące w domu rodzinnym doprowadzało do kradzieży małoletnich. Rodzice nieprawidłowo wykonywali funkcje rodzicielskie. Zdarzało się, że starsze rodzeństwo było zmuszone podjąć opiekę nad młodszymi, gdyż rodzice w tym czasie byli pod wpływem alkoholu.

Kolejnym powodem umieszczenia dzieci w rodzinie zastępczej był rozwód i choroba psychiczna jednego z rodziców. W tym przypadku dzieci nie radziły sobie emocjonalnie i wyładowywały swą agresję w szkole na innych uczniach.

¹⁶ Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/piecza-zastepcza-w-2018-roku,1,3.html> [dostęp:26.10.2019].

¹⁷ Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/piecza-zastepcza-w-2018-roku,1,3.html> [dostęp: 26.10.2019].

Pomimo systematycznego odwiedzania środowiska zarówno przez asystenta rodziny, jak i pracownika socjalnego oraz wystąpienia z wnioskiem o ustanowienie kuratora społecznego, efekty pracy nie przynosiły żadnej poprawy. Wręcz przeciwnie dochodziło do pogłębiania się patologii. Rodzina pomimo wielokrotnych wskazówek oraz motywacji przez pracowników nie wykazywała chęci i oznak poprawy sytuacji. Jedynym źródłem utrzymania były świadczenia wychowawcze pobierane w Ośrodku Pomocy Społecznej oraz program żywnościowy realizowany przez Banki Żywności oraz lokalne stowarzyszenie POPŻ.

System pieczy zastępczej stwarza dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej lepsze warunki życia i rozwoju. Starając się zapewnić im poczucie bezpieczeństwa, otoczyć opieką i pomocą. Należy jednak podkreślić, iż najlepsza rodzina zastępcza jest tylko rodziną zastępczą i nie zastąpi więzi, jakie łączą dzieci z rodzicami biologicznymi.

Pierwszym i najważniejszym prawem dziecka jest prawo do wychowania w rodzinie. Nie zawsze jednak, mimo starań dziecko może pozostać w środowisku rodzinnym. Poniżej przedstawiam jeden z przypadków odebrania dziecka i umieszczenia go w pieczy zastępczej.

Środowisko, znane jest Ośrodkowi od listopada 2016 r. Partnerzy żyją w konkubinacie, wspólnie wychowują 6 letniego syna Damiana. Rodzina od sierpnia 2017 r. jest objęta moją asystenturą. Syn Damian korzysta z opłacanych przez ośrodek ciepłych posiłków, a rodzina z pomocy żywnościowej w ramach POPŻ realizowanej przez Banki Żywności i lokalne stowarzyszenie. Główny problem w rodzinie stanowił alkohol, nadużywany przez podopiecznych. Rodzina jest objęta nadzorem kuratora. Syn Bartłomiej przebywa obecnie w rodzinie zastępczej z powodu porodu ulicznego, podczas którego podopieczna była pod wpływem alkoholu. Po porodzie stwierdzono u dziecka alkoholowy zespół płodowy (FAZ). Pani Marta od października 2018 r. uczęszczała na spotkania w Ośrodku Terapii Małżeńskiej organizowanych raz w tygodniu, jak również dwa razy w tygodniu odbywała terapię psychologiczną w Ośrodku Interwencji Kryzysowej oraz podjęła terapię alkoholową w Ośrodku Terapii Uzależnień. Partnerzy zostali zobowiązani przez Sąd Rejonowy do uczestnictwa w spotkaniach szkoły dla rodziców. Asystent rodziny oraz pracownik socjalny często odwiedzają środowisko i w ostatnim okresie nie odnotowali oznak spożywania alkoholu zarówno

przez panią Martę, jak i przez pana Sebastiana. W/w interesują się losem swojego małoletniego syna i podejmują szereg działań w celu jego odzyskania.

5. Troska o dziecko umieszczone w pieczy zastępczej

Wyrazem niezgadzania się na złe traktowanie dzieci, urągające ich ludzkie godności, jest przyznanie im praw oraz ochrona ich interesów życiowych. Punktem wyjścia praw człowieka, są naturalne potrzeby, historyczne uwarunkowania ludzi zamieszkujących określone terytorium, trwałe ogólnoludzkie wartości, cywilizacyjne i kulturowe. Prawa dziecka, są ściśle powiązane z ogólnie pojętymi prawami człowieka¹⁸.

W sytuacji, gdy rodzicom dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej przysługuje pełna władza rodzicielska, wtedy rodzina zastępcza wykonuje bieżącą pieczę nad dzieckiem. Natomiast w przypadku, kiedy rodzina zastępcza sprawuje pieczę zastępczą na podstawie postanowienia o ograniczeniu władzy rodzicielskiej poza wykonywaniem bieżącej pieczy wychowuje i reprezentuje dziecko¹⁹.

Sprawujący pieczę zastępczą, wychowując dziecko mają obowiązek zachowania ciągłości w jego wychowaniu, zachowania i rozwijania tego, co pozytywnego dziecko otrzymało w wychowaniu od swoich rodziców oraz jego tożsamość językową, etniczną, religijną i kulturową.

Najważniejszym dokumentem regulującym kwestię praw dziecka jest Konwencja o prawach dziecka, określająca dziecko, jako „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyskała ona wcześniej pełnoletniość”²⁰. W Ustawie o Rzeczniku Praw Dziecka, natomiast czytamy, że „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletniości”²¹. Ustanowiony przez Konwencję status praw dziecka opiera się na następujących założeniach:

¹⁸ M. Balcerek, *Prawa dziecka*, Warszawa 1986, s. 16–17.

¹⁹ K. Walancik-Ryba, *Rodzina zastępcza uregulowania prawne a praktyka sądowa*, Warszawa 2019, s. 24–25.

²⁰ *Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r.*, ratyfikowana przez Polskę 7 czerwca 1991 r. — (Dz. U. Nr 120, poz. 526).

²¹ *Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka*, (Dz. U. z 2000 r. Nr 6, poz. 69).

- „zasada dobra dziecka;
- zasada równości wszystkich dzieci wobec prawa;
- zasada poszanowania praw i odpowiedzialności rodziców za swój rozwój i wychowanie dziecka;
- zasada pomocy udzielanej przez państwo rodzinie dla zaspakajania jej odpowiednich warunków socjalnych i zdrowotnych”²².

Wśród wielu praw przysługujących dziecku Konwencja wymienia prawo do równości, ochrony życia psychicznego i fizycznego, prawo do nauki, wyznania, godności, wolności sumienia, swobody wyrażania myśli, prawa do wypoczynku²³.

Dziecko ma zagwarantowaną ochronę prawną ze strony państwa, instytucje rządowe i samorządowe zobowiązane, są do ochrony małoletnich przed przemocą, wyzyskiem, okrucieństwem oraz demoralizacją. W przypadku kiedy podstawowe prawa dziecka, są nieprzestrzegane, państwo kierując się dobrem dziecka ma prawo odebrać rodzicom prawa rodzicielskie, bądź je ograniczyć. W takich sytuacjach przejmuje ono władzę nad dzieckiem oraz odpowiada za jego rozwój, wychowanie i opiekę. Realizację tych zadań umożliwiają polityka społeczna i rodzinna, która to może wyznaczyć opiekuna prawnego lub ustanowić jedną z form pieczy zastępczej nad dzieckiem.

Kiedy rodzina naturalna nie wypełnia prawidłowo swych funkcji opiekuńczo-wychowawczych, bądź wypełnia je niewłaściwie, należy podjąć działania o charakterze wspierającym. Najważniejsze w tym okresie jest podjęcie pracy i działalności profilaktyczna, przeciwdziałająca sytuacjom, kiedy to rodzina staje się dysfunkcyjna. Mimo udzielonego wsparcia i wykorzystania wszelkich możliwych form pomocy rodzinie naturalnej, zaistnieje konieczność umieszczenia dziecka w jednej z form pieczy zastępczej, należy kontynuować jej wspieranie, by dziecko mogło, jak najszybciej do niej powrócić.

²² A. Regulska, *Rodzina i piecza zastępcza nad dzieckiem w perspektywie zasady pomocniczości*, dz. cyt., s. 143.

²³ H. Kołakowska-Przełomiec, D. Wójcik, *Idee Konwencji Praw Dziecka a ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, w: *Prawa dziecka. Deklaracje i rzeczywistość. Materiały z konferencji Rembertów 19–21 czerwca 1992*, red. J. Bińczycka, Warszawa 1993, s. 34.

6. Zakończenie

Umieszczenie dziecka poza rodziną i ustanowienie nad nim opieki zastępczej powinno być uznawane za sytuację wyjątkową, dopuszczalną po wyczerpaniu wszelkich działań pomocowych i ich bezskuteczności. Podstawowym założeniem powinno stać się unikanie umieszczania dziecka poza rodziną. Rodzina dysfunkcyjna winna mieć dostęp do wszelkich form pomocy i wsparcia, by mogła pokonać problemy, które są powodami niewydolności wychowawczej.

Sytuacja dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej jest trudna, nie tylko ze względu na doświadczenia, jakie wyniosło z domu rodzinnego, ale też wynika z przystosowania się do nowego środowiska. Zmiany w opiece nad dzieckiem nie mogą być gwałtowne nagle burzące bezpieczeństwo i stabilizację.

Moim zdaniem można byłoby szerzej rozpowszechnić i propagować system zastępczej opieki rodzinnej. Skuteczniej poszukiwać rodzin, które mogłyby tworzyć zastępcze formy opieki. Umożliwiać rodzinnym formom pieczy zastępczej kursy i szkolenia prowadzone przez ludzi wyszkolonych i praktykujących. Wzbogacić, należałoby współpracę wychowawców i opiekunów z rodzinami wychowanków, rodzicami, rodzeństwem, krewnymi. Dążyć do tworzenia warunków, w których dzieci objęte pieczą zastępczą, powinny mieć zapewniony rozwój indywidualnych potrzeb. Rodzinom zastępczym potrzebna jest pomoc ze strony instytucji zajmujących się problematyką rodzinną. Pomoc nie tylko materialna, ale też psychologiczno-pedagogiczna.

Istniejące prawo w Polsce daje możliwość nadinterpretacji przepisów, które nie są jednoznaczne. Natomiast problematyka dotycząca umieszczania dzieci w pieczy zastępczej jest złożona i skomplikowana. Często budzi wiele wątpliwości, tak po stronie rodziny naturalnej, jak i instytucji państwowych. Należy jednak pamiętać, że najważniejsze jest dziecko i jego dobro.

Bibliografia:

- Balcerek M., *Prawa dziecka*, Państwowe Wydawnictwo Państwowe, Warszawa 1986.
Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/piecz-zastepcza-w-2018-roku,1,3.html>, (dostęp: 26.10.2019).

- Kołakowska–Przełomiec H., Wójcik D., *Idee Konwencji Praw Dziecka a ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, [w:] Bińczycka J., (red.) *Prawa dziecka. Deklaracje i rzeczywistość. Materiały z konferencji Rembertów 19–21 czerwca 1992*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Warszawa 1993.
- Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989r.*, (ratyfikowana przez Polskę 7 czerwca 1991 r. — Dz. U. Nr 120, poz. 526).
- Regulska A., *Rodzina i piecza zastępcza nad dzieckiem w perspektywie zasady pomocniczości*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2018.
- Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej.*, (Dz. U. Nr 292, poz. 1720).
- Tryniszewska K., *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej — komentarz*, Warszawa 2012.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka.*, (Dz. U. z 2000 r. Nr 6, poz. 69).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.*, (Dz.U.2019.0.1111, 924, 1818).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy.*, (Dz. U. 1964 Nr 9, poz. 59 z późn. zm.).
- Walancik–Ryba K., *Rodzina zastępcza uregulowania prawne a praktyka sądowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019.
- Wosik–Kawala D., *Dziecko wychowywane w rodzinie zastępczej*, „Wychowanie w Rodzinie”, 2015, t. XI, nr 1.

FOSTER CARE NOWADAYS

Summary

All decisions about children should take into account their well-being, safety and proper development, both physical and emotional. The state has a duty to help children without a family. Assistance by the state is by definition the basis of the foster care system for the child and supporting families in the implementation of caring and educational functions towards him. Governmental, self-governmental and non-governmental organizations are building a number of solutions in the field of foster care. The child's right to have a family is a fundamental issue of caring for his welfare.

Keywords: child, foster care, children's right